

PIETARIN ARKKITEHTUURISTA -

Pietari-seuran matka 19.-22.4. 2012

(tulkkina Toivo Tubin, luentomuistiinpanoista koonnut dramaturgi Marjatta Lohikoski)

- pohjoinen moderni (pietarilainen jugend)
- leningradilainen avantgarde (konstruktivismi)
- Boris Kirikovin ja Margarita Stieglitzin luennot Suomi-talossa
- kiertokäynnit arkkitehtonisissa kohteissa Pietarissa ja Pushkinossa (Aleksanterin palatsi; Nikolai II:n perheen jugend-kalustoa ja esineistöä)
- Moskovski prospektin arkkitehtonisisia kerroksia välillä Pietari-Pushkino

Kirjoissaan Boris Kirikov korostaa, ettei pietarilaisen avant-garden arkkitehtuuri ole saanut osakseen riittävää yhteiskunnallista tunnustusta vahvojen klassisten traditioiden kaupungissa. Uudet tendenssit otettiin hyvin pitkään vastaan ”vieraina ilmiöinä”. Vielä nykyisinkin 1920- ja 1930-lukujen perintö jää menneisyyden suurten tyylien varjoon. Puhutaan barokin ja klassismin hienoista kokonaisuuksista, mutta eklektismin, modernin tyylin ja leningradilaisen avant-garden muistomerkit tahtovat yhä jäädä unohduksiin.

Pohjoisen modernin rationaalinen linja oli eräänlainen pietarilaisprologi leningradilaiseen avantgardeen, mutta näiden kahden aikakauden välillä ei ole suoraa yhteyttä. Vuoden 1910 jälkeen modernin syrjäytti uusklassisismi, joka oli orientoitunut vanhojen pietarilaistyylien uusintamiseen. Neoklassisismi siirtyi yli vallankumouksen, siitä etsittiin jatkuvasti uutta ja se dominoi 1920-luvun puoliväliin saakka.

Avant-garden periodi on historiallisesti lyhyt, kaikkiaan vain kymmenvuotiskausi. Sen kehitys keskeytyi väkivaltaisesti, kun tapahtui voimakas käänne klassikkojen omaksumiseen ja syntyi ”Stalinin empire”. Avant-garde jäi esteettis-ideologiseksi suuntaukseksi. Vasta seuraavassa vaiheessa, kun tarvittiin jälleen funktionaalisuutta ja ekonomisuutta, alettiin uudelleen vaatia avant-garden kokemusten ja monien keinojen käyttöä, sen uutta tulemistakin.

Perestroikan vuosina vahvistui vanhan Pietarin nostalgian ja apologia vastakohtana sosialistiselle Leningradille. Nykyisin kiinnostus 1900-luvun arkkitehtuuriin on vähitellen kasvamassa. Siihen vakuttaa epäilemättä Venäjän avant-garden lisääntyvä arvostus, jota kansainväliset auktoriteetit ovat osoittaneet Avant-garden merkitys koko maailman arkkitehtuurin historiassa on laajalti tunnustettu. Nyt Pietarissa on valtion suojeluksessa noin 80 rakennusta ja kompleksia, jotka edustavat 1920- ja 30-luvun virtauksia.

Moskovan avant-gardea on paljon tutkittu, mutta leningradilaisen konstruktivismin koko kartoitus on vasta alkuvaiheessa. Monografioita ja neuvostoarkkitehtuurin yleisesityksiä on tosin julkaistu, mutta pietarilaisen avant-garden muistomerkeistä Kirikovin-Stieglitzin kirja on ensimmäinen. Siinä esitellään viitisenkymmentä edustavaa esimerkkiä eri kaupunginosista.

BORIS MIHAILOVITSH KIRIKOVISTA

(s. 1948 Leningradissa)

Boris Mihailovitshin pietarilaisperheessä sekä isänisä että isä olivat insinöörejä, ja isoisä Konstantin Ivanovitsh Kirikov työskenteli jo 1910-luvulla tunnettujen arkkitehtien kanssa. Boris Mihailovitsh aloitti vuonna 1966 opiskelun Leningradin yliopiston historian tiedekunnan taidehistorian laitoksella, jossa hän varhain erikoistui venäläiseen arkkitehtuuriin. Jo vuonna 1968 hänet palkittiin julkaistusta kursseytyöstä yleisliittolaisessa kilpailussa. Valmistuttuaan hän on työskennellyt vuoden 1969 jälkeen Leningradin historian museon arkkitehtiosastolla ja jatkanut opintojaan Leningradin

insinööriteknillisessä korkeakoulussa erikoisalana neoklassisismi.

Palattuaan jatko-opintojen jälkeen museon arkkitehtiosaston johtajaksi (1980-88) hän kokosi ja systematisoi kollegansa Ginzburgin kanssa tiedot yli tuhannesta pietarilaisarkkitehdistä. Hän on toiminut Venäjän taidehistorian instituutissa, Pietarin kulttuurisäätiössä, vastannut julkaisu- ja konferenssitoiminnasta, näyttelyvaihdosta sekä lukuisissa kansainvälisissä ja kansallisissa asiantuntijatehtävissä venäläisen ja erityisesti pietarilaisen arkkitehtonisen perinnön tutkimuksesta. Julkaisuja on yli 400 (monografioita, tieteellisiä artikkeleita, kokoomateoksia, toimituskuntien jäsenyyksiä; ulkoimailla mm. Yhdysvalloissa, Englannissa, Ranskassa, Saksassa, Italiassa, Espanjassa, Portugalissa, Belgiassa ja Hollannissa).

Boris Mihailovitsh toimii Venäjän kansojen kulttuuriperinnön säilyttämisen tieteellisessä neuvostossa, Pietarin kulttuuriperinnön säilyttämisen neuvostossa sekä Pietarin arkkitehtien liiton hallituksessa. Pietari-seuran luentojen aihepiiriä käsitteleviä kirjoja ovat mm. Arhitektura Peterburga (Eklektika, Modern, Neoklassizism; Cankt-Peterburg, 2006) ja B.M Kirikov-M.S. Stieglitz: Leningrad avant-garde architecture/ Arhitektura leningradskova avangarda (venäjänkielinen, Cankt-Peterburg, 2009)

TAUSTAA PIETARIN MODERNILLE JA KONSTRUKTIVISTISELLE ARKKITEHTUURILLE

Boris Mihailovitsh kertoo, että hänen tullessaan alalle molemmat venäläissuuntaukset olivat pyyhkiytymässä arkkitehtuurin historiasta. Pohjoista modernia tyyliä (wieniläis-saksalaisesta jugendista, ranskalais-belgialaisesta art nouveausta ja skandinaavisesta – mm. suomalaisesta kansallisromantiikasta - vaikutteita saanutta ”pietarilaista jugendia”) alettiin pitää dekadenttina. Nyt sitä kohtaan on jopa enemmän kiinnostusta kuin klassisismiin.

Avant-gardeen kuitenkin suhtaudutaan välinpitämättömästi, aina vain. Sitä ei voi selittää konstruktivismiin pelkistyneisyydellä tai selkeäpiirteisyydellä, vaan enemmän sillä että se edustaa neuvosto-aikaa. Sen vuoksi se torjutaan siitä huolimatta, että tuon ajan avant-garde on maailman mitassa vaihteiltaan erityisen omaperäinen ja merkittävä edelläkävijänä, erityisesti 1920-luvun arkkitehtuurissa, ranskalaisen ja saksalaisen modernismin ohella.

Pietarin jugend oli venäläiseen avant-gardeen verraten kansainvälisesti ”askeleen jäljessä”. Se katsoi länteen ja sai voimakkaita vaikutteita esimerkiksi Wienistä ja Helsingistä. Suomalais-skandinaavinen jugend heijastui pohjoiseen moderniin niin vahvasti mm. maantieteellisen läheisyyden ja Itämeren piirin yhteisen historian ansiosta. Suomalainen kansallisromantiikka sekä ruotsalaiset ja norjalaiset koulukunnat koettiin kiinnostavina Pietarissa. Vaikka suomalaisella kansallisromantiikalla oli avoimen anti-imperiaalinen väritys, läheisiä kontakteja syntyi (Saarinen, Sonck; muistetaan myös se että Eliel Saarisen isä oli ollut pappina Inkerinmaalla ja Pietarissa).

Boris Mihailovitsh on erikoistunut pietarilaiseen jugendiin, jonka piirteitä on 800 rakennuksessa. Hänen vaimonsa, toinen luennoitsijamme, on myös arkkitehti ja arkkitehtuurin tohtori M. S. Stieglitz, ja erikoistunut teolliseen arkkitehtuuriin sekä Leningradin avant-gardeen. Hän oli oppaanamme tutustuessamme kiertokäynnillä pietarilaisrakennuksiin.

PIETARIN MODERNISTA TYYLISTÄ

Pietarin ensimmäiset jugend-rakennukset olivat Kivisaarelle (Kamenni ostrov) nousseet ”linnamaiset” (malenki zamok) talot, joiden arkkitehteinä olivat Shene (V. Schöne), Meltzer (R. Meltzer) ja Tshagin (V. Chagin). Niissä korostuivat asymmetria sekä tiili- ja hirsirakenteiden

yhdistelmät. Shene käytti suunnittelussaan myös amerikkalaisen arkkitehtuurin ja vanhojen linnoitusten elementtejä, jolloin uusi tyyli muotoutui historiallisten aluusioiden kautta. Toisaalta vahvasti näkyi myös geometria: kartio, kuutio, neliö. Shenen talossa oli leimallista dekoratiivinen ”fachwerk”. Siinä oli ristikkorakenne, jonka juuret olivat englantilaistalon tyyppissä, ja havaittavissa myös itävaltalaisen arkkitehtuurin vaikutus (Joseph Maria Olbrich – mm. Maison de la Sécession, Vienne 1897). Rakennuksessa oli sileitä seiniä, erimuotoisia ikkunoita, pelkistettyä ja lakonista tyyliä kypsän jugendin vaiheesta vuoden 1903 tienoilta.

Meltserin piirtämässä talossa (v. 1904, omistaja räätäli Vollenweider) taas oli havaittavissa Gesellius-Lindgren-Saarisen arkkitehtitoimiston töille tunnusomaisia suomalaispiirteitä. Meltserin itselleen Kivisaareen rakentamassa talossa seurattiin pohjoismaisen puurakentamisen traditioita. Siinä oli dynaaminen ja uskalias kompositio, lisäksi sadunomaisuutta; sen perusta oli punatiiltä ja kalliosta louhittua raakapintaista kiveä, ja ylemmät osat olivat hirsisalvosta (kannattavia sivuhirsiiä ja ulokkeita). Norjan keskiaikaisten puukirkkojen rakentamistapa oli sitä lähellä, joten Meltzerin talosta syntyi vaikutelma vahvasta sukulaisuudesta perinteiseen pohjoiseen rakennustaiteseen. Talossa oli kapeita jyrkkiä kolmiokattoja. Siinä hyödynnettiin arkaaista perinnettä mutta suuntauduttiin samalla kohti avant-gardea.

Kivisaari, Kamenni ostrov, on osa pohjoista Pietari, joten se on siinäkin suhteessa ollut luonteva lähtökohhta pohjoiselle modernille suunnalle kaupungin arkkitehtuurissa. Nykyisin kaikki edellä mainitut - Pietarin arkkitehtuurin historiassa keskeiset rakennukset - ovat hyvin huonossa kunnossa. Vain Vollenweiderin talo, joka on Tanskan lähetystönä on hyvin säilynyt.

Esimerkkejä pietarilaisjugendista ja avant-gardesta:

BALLERINA MATILDA KSHESINSKAJAN PALATSI
1904-1906, Alexander fon Kogen (von Gogen)
Ulitsa Kuibysheva, 2-4

Tätä Kshesinskajan Petrogradskajan kaupunginosaan rakennuttamaa kaupunkitaloa pidetään pietarilaisen modernismin tyypillisenä edustajana. Sen yksityinen ja julkinen käyttö on kulttuurihistoriallisesti poikkeuksellisen kiinnostava. Talon löytää helposti läheltä Aurora-laivan ankkuripaikkaa. Monet erikoisen rakennuksen arkkitehtoniset piirteet ovat kadun kulmauksessa tavallisella kaupunkikävelyllä kenen tahansa tarkasteltavissa – lisärakentamisesta ja monista suurista muutoksista huolimatta.

Kulmatontilla sijaitseva rakennus on voimakkaasti jäsennelty ja epäsymmetrinen, sen kompositio kehkeytyy ja aukeaa sisältä ulospäin. Rakentamisessa sovellettiin monia uusia menetelmiä. Erilaajuisia elementtejä korostavassa dynaamisessa rakenteessa korostuu vapaasti ja selkeästi ryhmiteltyjen osien muodostama kokonaisuus. Rakennuksessa oli kulmatorni ja yksikerroksinen eteläsiipi, johon kuuluu kaksi paraati-anfilaadia (anfilada=huonerivi) – se kasvaa sananmukaisesti rakennuksen kaksikerroksisen osan läpi. Pää-anfilada korostuu, ja aula, etusali sekä talvipuutarha ydistyvät kiinnostavasti.

Suuri osa huoneista pitäytyy modernissa tyyliässä, mutta tärkeitä interiöörejä on ratkaistu neoklassismin muotoon. Ison salin on suunnitellut arkkitehdin assistentti A.I. Dmitriev. Talvipuutarhassa on lasi-ikkunoiden erkkerit, ja talossa on käytetty taitavasti takorautaa ja lasituksia, mm. maioliittia.

Rakennuksen alaosa on sommiteltu punaisesta ja harmaasta graniitista niin että se ikään kuin kohoo kalliosta, seinät ovat kevyet, vaalealla tiilellä päällystetyt; tilakonsepti on mielenkiintoinen, rakenteen metallipalkit ovat näkyvissä, ikkunaratkaisut ja talvipuutarha vaikuttavasti ratkaistu.

Rationalistinen logiikka yhdistyy kompositiossa puhtaan dekoratiivisiin efekteihin.

Kerrotaan, että Kshesinskajan pikkupoika Vova (Vladimir, s. 1902, sittemmin Prince Romanovsky-Krasinsky), jolla oli talossa kaksi huonetta, viihtyi erityisen hyvin pienellä parvekkeella. Luennossaan Boris Mihailovitsh kertoi kuinka toinen Vova, V. I. Lenin, piti huhtikuussa 1917 samalta parvekkeelta puheita pietarilaisille vallankumouksellisille. Talosta tuli yksi Pietarin bolshevikkien keskuksista.

Prima ballerina assoluta Marinskin teatterin keisarillisesta baletista (1872-1971) on baletin maailman tunnetuimpia kansainvälisiä tähtiä. Vielä tunnetumpi hän on skandaaleista, jotka liittyvät Romanovien sukuun. Juuri 17 vuotta täytettyään hän aloitti kolmivuotisen suhteen, joka päättyi vasta Nikolai II:n solmittua säädyn mukaiseen avioliiton. Sen jälkeen hänellä oli suhde kahden Romanov-suvun suuriruhtinaan kanssa, jotka olivat serkuksia. Toisen kanssa hän meni Ranskassa naimisiin, mutta on erilaisia spekulatioita siitä kuka oikeastaan on Vovan isä.

Lännessä ballerina tunnetaan monilla nimillä: Her Serene Highness Princess Romanova-Krasinska, Mathilde Kshesinskaja tai Matilda Kshesinskaja. Hän syntyi lähellä Pietarhovia Ligovossa puolalaistaustaiseen perheeseen, sai nimen Matylda Ksesinska ja kuoli Pariisissa lähes satavuotiaana. Emigroituaan Ranskaan hänellä oli huomattava omaisuus Venäjän imperiumin pääkaupungissa, mm. elegantti ja modernia tyyliä edustava kaupunkitalonsa Petrogradskajan kaupunginosassa.

INSINÖÖRI TSHAJEVIN TALO

1906-1907, B.P. Apishkov
Ulitsa Rentgena, 9

Hyvin säilynyt rakennus muistuttaa hiukan Kshesinskajan paslatsia, sillä siinäkin on käytetty graniittia ja vaaleaa tiiltä sekä antiikin kuvanveistoa ja reliefejä. Strukturi on kompakti, diagonaali kulmasta kulmaan, ja suorakulmarakenteissa on mukana sylinteri – siinä sisäänkäynti ja portaikko. Keskiosassa on toinen sylinteri, ja kolmannessa juhlaportaikko toisen kerroksen galleriaan.

Konstruktio on ainutlaatuinen ja omaperäinen, tosin moskovalaiseenkin avant-gardeen kuuluu usein klassinen sylinterimuoto. Apishkov otti suunnitelmassaan rohkean askeleen, uskalsi käyttää sylinterissä paljon lasipintaa ja soveltaa Wienin secessionisteilta omaksumiaan vaikutteita.

Pääsimme tutustumaan rakennuksen sisätiloihin, joissa toimii hammaspoliklinikka. Vaikutelma sisä- ja ulkotiloista oli hämmästyttävä - lisärakenteista huolimatta. Suuri sylinteri on hyvin säilynyt, juhlaportaikko ja talvipuutarha samaten, ja rakennus erottuu ympäristöstään, tiivistävän kaupunkirakentamisen jälkeenkin.

N. VASILJEVIN, F.I. LIDVALLIN YM. SUUNNITTELEMIA RAKENNUKSIA

Lidval-suvun esi-isä oli Ruotsista Pietariin muuttanut tunnettu ja vaurastunut räätäli. Yksi pojista valmistui arkkitehdiksi. Isä rakennutti Kivisaaren kaupunginosaan v. 1904 yhden pohjoisen jugendin avainrakennuksen, ison monikerroksisen vuokratalon. Siinä on paljon yhtäläisyyksiä suomalaisen kansallisromantiikkaan, esimerkiksi lainana uusia tilakäsityksiä. Rosoiseen rappaukseen on yhdistetty vuolukiviä (joita suositaan nykyään takkarakentamisessa). Seinissä on monenlaisia erimuotoisia ikkunoita. Lidvall sai paljon vaikutteita varsinkin Lars Sonckilta, hän jäljitteli ja lainasi motiiveja ja istutti niitä pietarilaisympäristöihin.

Lidvalin tunnetuimpia rakennuksia on Astoria-hotelli, 1911-1912. Tuolloin hänen työssään on näkyvissä klassisistista tyyliä enemmän ja enemmän, modernia yhä vähemmän. Yleinen trendi

Euroopassa 1910-luvun jälkeen vahvasti neoklassisismia. Retrotyyleissä käytettiin yleensä nykyaikaisiin funktionaalisiin suunnitelmiin perustuvia rakenteita, joissa oli selvä modernisaation vivahde. Ensimmäisiä neoklassisen modernismin edustajia olivat Lidval ja Meltser sekä Saksan lähetystön suunnitellut Berens.

Lidval on suunnitellut ruotsalaisen kristillisen kirkon Pienelle Tallikadulle ja sen yhteyteen kerrostalon: siihen erkkereitä ja elegantin pelkistetyn julkisivun. Hän piirsi talon kreivi Tolstoille ja toteutti Novalis-tehtaan tilauksen Viipuriin. Hänen tyyliinsä on lakoninen. Hän käytti ruotsalaisen renessanssin ja barokin yhdistelmiä ja seurasi klassisistisia tyyli-ihanteita. Oli valtavia holveja, pilastereita, obeliskeja ja arkadeja. Hän efektinsä olivat usein varsin teatraalisia. Lidval muutti 1918 pysyvästi Tukholmaan.

Nikolai Vasiljev piti erityisesti Eliel Saarista, ja hakeutuikin Saarisen toimistoon harjoittelijaksi. Saarinen arvosti häntä erinomaisena piirtäjänä ja katsoi että pikemminkin toimistolla oli syytä ottaa hänestä oppia. Vasiljev käytti paljon julkisivujen koristelua: pientä aurinkoa, suuria sieniä, abstrakteja olioita, jopa pelottavan näköisiä mielikuvituksellisia hirviöitä ja lintuja. Kuvat sijoitettiin rakennusten graniittisiin. Graniittia hankittiin pääasiassa Laatokalta Valamosta ja Hangosta.

Vasiljev toteutti Novyi passage -suunnitelman 1912-1913 (Liteini prospekt, 57). Gvardeiskin talousseuran tavaratalon suunnittelijoihin hän kuului myös E.F. Virrihin, ja C.C. Kritshinskin rinnalla. Lisäosan suunnitteli I.L. Balbashevski 1912-1913. Hieno, äskettäin restauroitu rakennus sijaitsee Pietarin suomalaishistorian ytimessä Suuren Tallikadun Suomi-taloa ja luterilaista kirkkoa vastapäätä (Ulitsa Bolshaja Konjushennaja, 21-23).

GVARDEISKIN TAVARATALO oli rakennusaikanaan Pietarin suurin. Se on jäänyt arkkitehtuurin historiaan rationalistisen modernin suuntauksen yhtenä merkkiteoksena ja insinööritaidon huomattavana saavutuksena. Ensi kertaa Venäjän kaupunkirakentamisessa siinä kokeiltiin mittavasti monoliittista rautabetonin käyttöä.

Uutta oli ns. karkaasirakenne (ranskan carcasse, karkaasi eli karkassi, luuranko, mm. päällystetty metallilanka vahvistavana rankana naisten hatuissa), joka teki mahdolliseksi optimaalisten olosuhteiden luomisen suurten tavaratalojen isoihin tilaratkaisuihin joissa voidaan käyttää luonnonvaloa. Syntyi moniparvekkeisia saleja, atriumeja sekä fasadikompositioita joissa on valtavat näyteikkunat.

Alun perin Bolshaja Konjushennajan kulman tavaratalokompleksi oli ajateltu puolifunktionaaliseksi megastruktuuriksi, johon kuuluisi useita rakennuksia, mm. työntekijöiden asuinkorpus. Julkistettiin kansainvälinen suunnittelukilpailu, ja sen monien mutkien jälkeen lisärakennuksen sai tehtäväkseen saksalaisfirma Vais-Freitag 1908-1909.

Orientaatiopisteeksi tuli pietarilaiselle arkkitehtuurille tyypillinen kulmatorni, ja suuressa salissa oli avoimia gallerioita. Keskusinteriöön kompositio ilmentää hyvin konstruktivisen järjestelmän kaikkien elementtien erottamatonta ykseyttä. Rakennus avautuu sisältä ulospäin dialogiin katualueen kanssa. Rakennusajalle ominainen yltiöpäinen rohkeus näkyy fasadikonstruktioissa. Myös neoklassisen tyylin ominaisuuksia oli tunnistettavissa. Vaulin-yrityksen valmistamat pronssireliefit tehtiin korostamaan tavaratalon edustavuutta.

Vuosina 1912-1913 insinööriarkkitehti Balbashevski rakensi toisen blokin, pienen salin. Hän käytti samaa konstruktiojärjestelmää ja teki kaksi uutta siipeä pääfasadiin. Onnistumisesta kertoo se, että tavaratalon osat koetaan samaan aikaan tehdyiksi. Rakennuksessa on toteutunut Pietarin moderni tyyli kypsässä vaiheessaan. Siinä näkyvät luovat keksinnöt ja avaukset, joita klassisistiset alluusiot sekä ranskalais-belgialaisen art nouveaun stilistiset piirteet täydentävät.

Pietarilaisten ja suomalaisten modernin tyylin mestereiden luomistyössä oli havaittavissa ankaran rationaalisuuden ja monumentaalisen ekspressiivisyyden tendenssi, jonka erityisesti Vasiljev hallitsi ja joka yllättävän voimakkaasti juurtui Pietariin. Käännös retrospektivismiin ja uusklassisuuteen 1910-luvun jälkeen ei hävittänyt kokonaan uskollisuutta karkean kiven käyttöön tai karuun monumentaalisuuteen, suurten massojen plastiseen ilmaisuun tai dynaamisen siluetin asymmetrisyyteen ja kansallisromantiikkaan. Nämä piirteet rikastuttivat Pietarin arkkitehtuuria, toivat siihen vapaita maalauksellisia piirteitä ja plastista monimuotoisuutta. Luonnomateriaalien käyttö ja folklorististen motiivien soveltaminen ilmentää luontevasti Pietarin pohjoista kolorismia ja kaupungin historiallista alkuperää sekä itämerellistä sijaintia.

Saarisen ja Sonckin vaikutusta näkyy esimerkiksi ranskalaisessa katolisessa kirkossa sekä yllättäen myös Moskeijassa (Kronverkski Pr.) - huolimatta sen itämaisestä luonteesta. Moskeija on suuri graniitista tehty geometrinen, ”kansallisromanttinen” rakennus, jonka suunnittelijoihin 1910-luvulla kuului nimenomaan uuden tyylin edustajia, N.V. Vasiljev sekä S.S. Kritshinski ja A.I. fon Gogen. Skandinaavisesta modernista suuntauksesta kehittyi samalla silta nykyarkkitehtuurin seuraavaan tärkeään vaiheeseen, funktionalismiin ja ekspressionismiin. Pohjoismaisia piirteitä on siis sellaisissakin rakennuksissa, jotka ensi katsomalta tuntuvat olevan siitä kaukana.

VITEBSKIN ASEMAN (Zagorodny pr, Metro Pushkinskaja, 1901-1904) suunnittelivat puolalaissyntyinen pietarilainen arkkitehti S.A. Brzozovski ja S.I. Minash. Kompositio on dynaamisuudessaan rohkea, kokonaissuunnitelma sekä vapaa että kompakti. Sille on ominaista suurten massojen asymmetrinen ryhmittely ja moninaisuudessaankin tehokas siluetti. Siinä on etsitty uutta urbaania lähtökohtaa interiöörien, rakennuksen ja kaupungin vuorovaikutukseen. Dekoratiivisissa interiööreissä näkyy art nouveaun vaikutus: on maalauksellista pannoota (kehyksien ympäröimä seinä- tai ovipaneeli), kivipaneeleita, taidetaontaa, ornamenttikeramiikkaa, ja kiinteitä huonekaluja. Uuden modernin tyylin periaatteet olivat johdonmukaisesti näkyvissä. Interiöörien osia on säilynyt.

JELISEJEVIN TALO (1902-1903, arkkitehti Baranovski), edusti Nevskillä ensimmäisenä uutta modernia tyyliä klassisististen rakennusten keskellä. Se avattiin uudelleen pitkän restauroinnin jälkeen maaliskuussa 2012. Siinä on nykyin toimivat myymälä-, kahvila- ja ravintolatilat, ja myymälän sisustus on melko hyvin säilynyt. Jelisejevin taloa seurasi vuosina 1902-1904 SINGER, Dom Knigi (arkkitehti Sjuzor), Pietarin keskeinen kirjakauppa. Se on hyvä esimerkki varhaisen modernin kauden koristeellisesta liiketilasta. Arkkitehti Vasiljevin NOVYI PASSAGE (1912) Liteinillä taas kuuluu kypsän modernin pelkistetympään, konstruktivismiin kynnökselle päätyneeseen linjaan samoin kuin Vasili-saaren kymnaasi vuodelta 1907.

RANSKALAINEN SILTA, MIHAILOVSKIN AITA

Suuren Nevan ylittävän Troitskin sillan suunnittelu aloitettiin 1800-luvun lopulla ja toteutettiin uuden vuosivuosituhannen taitteessa. Sitä nimitettiin kaunottareksi, pariisilaiseksi tai ranskalaiseksi sillaksi, ja se on tehty ranskalaisen Batinjol-rakennusyhtiön suunnitelman mukaan. Silta ei johda vain Nevan rannalta toiselle, vaan siihen yhdistyvät aikakauden venäläis-ranskalaiset valtiolliset suhteet ja Pietarin 200-vuotisjuhlat. Avajaisissa oli läsnä Ranskan tasavallan presidentti, venäläisittäin Felix For, ranskalaisittain Félix Faure, laivanvarustajanakin toiminut. Pariisissa vastaavasti Seinen ylittää Aleksanteri III:n silta, joka puolestaan avattiin 1896 Nikolai II:n Ranskan vierailun aikana.

Troitskin sillan kansainvälisen suunnittelukilpailun (viisi venäläistä, kuusi ranskalaista ja viisi muuta ehdotusta) voitti alun perin maailmankuulu sillanrakentaja A.G. Eiffel suunnitelmallaan Minor (hänellä oli toinenkin ehdotus, Major, jonka kaupungin Duuma myös hyväksyi). Urakan sai

monivaiheisen jatkokilpailutuksen jälkeen kilpailun ulkopuolella suunnitelmansa esittänyt ranskalainen Batinjol-yhtiö. Patriotismin nimissä lopullinen sopimus edellytti sillanrakennuksessa käytettäväksi venäläisiä materiaaleja ja työtä sekä pietarilaisten insinöörien ja arkkitehtien valvontaa. Projektiin myönnettiin yli 5 miljoonaa ruplaa. Sen suuruinen summa oli aikaisemmin käytetty vain rakennettaessa Kristuksen ylösnousemuksen kirkkoa ("Kirkko veren päällä").

Silta tuli heti kovaan käyttöön. Sen Petrogradin puoleinen alue oli ollut alunperin kaupungin kehto, mutta sen merkitys alkoi murentua jo 1700-luvun alkupuolella, joten se oli ollut puolentoista vuosisadan ajan rauhallista laitakaupunkia. Sillan rakenteessa uutta oli arkin tyyppi, kaarisilta jossa insinöörilogiikka näyttyty esteettisenä, vaikutelmaltaan virtaviivaisena muotokielenä. Uusi moderni tyyli ilmenee teknis-taiteellisena ratkaisuna, jolle on ominaista kauneuden itseisarvo. Sillan muotoilussa näkyy tuolloin valinnut ajan henki Pietarissa, varhaisen modernin tyylin sitoutuminen kaarevien linjojen kulttiin.

Mihailovskin palatsin puistoa ympäröivää aitaa Verikirkon vieressä pidetään yhtenä Pietarin ihmeistä. Sitä on tultu kaukaakin katsomaan, sillä taru kertoo huvipurresta josta aitaa ihailtiin Nevalta katsoen, edes nousematta maihin. Pietarin taidekasityöläiset - mm. Karl Vinklerin 1876 perustamassa sekä A.O. Shultsin vastaavassa yrityksessä - valmistivat hämmästyttävää taontaa - aitoja, portteja, portaikkoja, parvekkeita, puutarha- ja kattorakenteita.

Raudasta, pronssista ja vaskesta luoduista metallidekoraatioista taidetakoajat kehittivät aivan uuden taiteenlajin, joka soveltui nimenomaan moderniin tyyliin. Klassisia pietarilaismotiiveja modernisoitiin ja stilisoitiin, varsinkin abstrakteja kasviaiheita. Tyypillistä olivat pehmeä, rytminen, välillä hyvin vapaa viiva, ja uuteen tyyliin kehiteltiin oma erityinen tekniikkansa. Mihailovskin puiston aita on Vinklerin tehtaan merkittävin saavutus. Siinä johtomotiivina ovat toisiinsa kietoutuneet spiraalimaiset aiheet (arkkitehti A.A. Parland, 1903-07).

Margarita Stieglitz:

LENINGRADIN AVANT-GARDESTA

Avant-garde tuli arkkitehtuuriin neoklassismin kautta. Pietarissa klassiset perinteet ovat erittäin vahvat ja vaikuttavat kaikkeen (neodoorika, proletarskaja klassika...). Pelkistetyssä muodossa oli jo näkyvissä rationaalisuutta. Jugend ja neoklassismi olivat toisintoja, mutta avant-garde oli aito ja ainutlaatuinen ilmiö, siinä oltiin edelläkävijöitä ja sillä on ollut myös vaikutuksensa koko maailman rakennustaiteen historiaan.

Moskova oli avant-garden tärkein keskus, mutta Pietari-Petrograd-Leningradilla oli annettavana sille oma leimansa. Taiteen koko kentässä syntyi uusia koulukuntia: Tatlinin tornista tuli avant-garden symboli Pietarissa 1919. Paljastetut rakenteet ja voimakas spiraalinen liike heijastivat avantgarden uusia ideoita, samoin Malevitshin suprematismi. Kuuluisan klubirakennuksen (1926) vasta opiskelijana luonut Hidegel oli Malevitshin, Kandinskyn ja Chagallin oppilas.

Margarita Stieglitz kertoo, että hänellä itsellään oli onni olla Hidegelin oppilaana. Leningradilaisen konstruktivismiin edelläkävijöitä oli A. C. Nikolski. Tehtiin arkkitehtonisia skeemoja ja suprematistisia kokeiluja. Otettiin huomioon taiteellisia muotoja, joissa ei vielä ollut paljontaan konstruktivistista ajattelua.

Nikolski, Gegello ja Simonov toteuttivat 1925-27 merkittävän Traktorikadun sosialistisen tilauksen suuresta asuintalojen kompleksista. Tällaisiin suunnitelmiin kuului usein kokonaisuutena asuintalojen rakentamisen lisäksi lastentarhoja, kouluja, kulttuuritaloja ja yhteiskeittiöitä. Kirovskin epäviihtyisäksi koettuun kaupunginosaan haluttiin uutta, ja sitä saatiinkin: kompaktia rakennetta,

kaarevia portaikkoja, valoisia eteläsuunnan asuntoja yhdelle ja kahdelle perheelle.

Nikolskin suunnittelema on vastapuolen koulu (1925-27), joka toteutettiin Lokakuun vallankumouksen 10-vuotisjuhlan kunniaksi. Ylhäältä katsottuna sen pohjapiirros muistuttaa sirppiä ja vasaraa. Kirovskin alueelle rakennettiin vielä mm. kulttuuritalo (1925-27, A.N Gegello, D.I. Kritshevski) sekä samojen arkkitehtien teknillinen oppilaitos ja infektiosairaala. Rakennuksissa oli pyöristettyjä päätyjä ja kulmia (ekspressionismin vaikutusta), samoin kuin ikkunananauhoja, ulokkeita, ja lippoja.

LEVASHOVSKIN LEIPÄTEHDAS 1930–1933, insinööri G.I. Marsakov Barotshnaja ulitsa, 4

Tehdas sijaitsee lähellä toista merkittävää Petrogradin kaupunginosan teollisuuskompleksia (1926-1930, E. Mendelson, Trikotaznaja fabrika Krasnoje Znamja, Pionerskaja ulitsa, 53) Mendelson ja Marsakov esiteltiin Margartita Stieglitzin luennessa alansa huippuosajina. Lahjakas insinööri Marsakov oli kehitellyt uudentyyppisen mekanisoidun leipätehtaan ja sen omaperäisen leivän valmistamisen teknologian, jonka mallin mukaan Leningradiin rakennettiin kaksi samanlaista suurta tuotantolaitosta (toinen niistä oli Kushelevskin tehdas). Sama malli vietiin myös Moskovaan.

Tuotantoprosessi kulki pyöreällä automatisodulla linjalla jonka keskellä olevassa uunissa leipä paistettiin. Leipä siirtyi ylemmistä kerroksista kuormausalueelle ylhäältä alas. Rakennuksen rautabetonikonstruktiossa on vertikaalisia ja pyöreitä muotoja, joista muodostuu tarkoituksenmukainen yhtenäinen kokonaisuus. Kummankin Leningradin leipätehtaan komposition perustana on ehyt sylinterinmuotoinen tilaratkaisu, portaikot on suunniteltu kumpaankin päähän. Tällaista tilaratkaisua ei ole kokeiltu missään muualla leningradilaisessa konstruktivismissa, vaan se on aivan spesifi funktionaalinen erityispiirre.

Leveää sylinteriä leikkaa muutama nauhamainen ikkunarivistö. Syntyy efekti jossa sylinterit tuntuvat kasvavan pyöreästä massiivisesta osasta kerroksittain ylimpään kupoliin saakka. Asymmetrisessä suoralinjaisessa siivessä oli hallintorakennus ja muita aputiloja. Ilmaisuvoimaiselle atkkitehtuurille on ominaista ankara hahmotus, täysimmilleen kehkeytyneen konstruktivismin puhtaiden keinojen käyttö, jossa jokaisen osan ja elementin geometrinen linja yhdistyy tilojen dynaamiseen, avaruudelliseen leikkiin, polyfoniaan. Tehdasrakennuksessa on saavutettu avantgarden tavoite, fuktionaalis-konstruktivistisen ja taiteellisen uudistumisen synteesi. Ei ihme että Pietarin kävijöiden huokaus oli: siinä vasta olisi guggenheim-tyyppistä museotilaa.

LENSOVETIN KULTTUURITALO 1931-1938, E.A. Levinson, V. O. Munts Kamennoostrovski prospekt, 42

Rakennuksen ydin on ollut neoklassinen urheilupalatsi vuodelta 1910 (S.G. Ginger, A.E.. Belograd), joten se luo pääasiallisen rytmin myöhäiskonstruktivistiselle rakennukselle. Näin projektissa yhdistyy kaksi aikakautta. Uudisrakennus syntyi vuoden 1930 suunnittelukilpailussa, jonka Levinson ja Munts voittivat.

Entisen urheilupalatsin suorakaiteen muotoinen osa muuntui 2200-paikkaiseksi teatterisaliksi. Vastapainona pitkäksi venytetylle julkisivulle prospektin kulmauksessa on erisuuruisten tilojen monimuotoinen ryhmä (vinokulmia, epäsäännöllisiä rakenteita, suuri lasiportaali, horisontaalinen ikkunarivi). Rakennuksen oikeanpuoleisessa kolmikerroksisessa osassa on kirjasto, ja sen lasikonstruktiossa näkyy Bauhausin ja Gropiuksen vaikutus suunnitteluun. Teatteriosa on koko rakennuksen korkuinen, siinä on amfiteatteri, ja kaksi parvea (teatterisalissa pyrittiin hyvään

akustiikkaan).

Rakennuksen ulkoisessa hahmossa haettiin monumentaalista ja teatraalista dekoratiivisuutta, joka on ominaista siirtymävaiheen postkonstruktivismille ja sopi Levinsonin yksilölliseen linjaan.. Stilisoitu fiisi on art deco-tyylinen. Visuaalisesti Lensovetin kulttuuritalo liittyy Levinsonin ensimmäiseen kerrostaloon (1931-35), joka rakennettiin samalle alueelle. Vielä 1960-luvulla Levinson suunnitteli sinne kolme muuta rakennusta.